ЭЛЕКТРОН ТЎЛОВ ВОСИТАЛАРИ ОРҚАЛИ СОДИР ЭТИЛАДИГАН ФИРИБГАРЛИК УЧУН ЖИНОИЙ ЖАВОБГАРЛИК МАСАЛАЛАРИ

Салимова Дилнавоз Илҳом қизи
Жиззах вилояти Шароф Рашидов тумани ИИБ ТҚХ ТҚКГ
тезкор вакили капитан
https://doi.org/10.5281/zenodo.22914413

Рақамли молиявий хизматларнинг — банк пластик карталари, электрон ҳамёнлари, мобил банкинг ва интернет-банкинг тизимларининг — кенг жорий этилиши аҳолининг молиявий эҳтиёжларини қондиришда қулайлик яратиш билан бирга, мулкий жиноятчиликнинг янги, юқори даражада технологиклашган шаклини — электрон тўлов воситалари орқали содир этиладиган фирибгарликни ҳам вужудга келтирмоқда. Фақат 2022 йилнинг дастлабки етти ойида Ўзбекистонда банк пластик карталаридан пул маблағларини фирибгарлик ва ўғрилик йўли билан талон-торож қилиш ҳолатлари бўйича 1812 та жиноят иши қўзғатилгани [1] ушбу муаммонинг долзарблигини яққол кўрсатади.

Тушунчаси ва малакаловчи белги сифатидаги мақоми. Электрон тўлов воситалари орқали содир этиладиган фирибгарлик — жабрланувчини алдаш ёки унинг ишончини суиистеъмол қилиш йўли билан унинг банк карталари, электрон ҳисоб рақамлари ёки мобил тўлов воситалари устидан назоратни қўлга киритиш ва шу орқали унинг мулкига эга бўлишга қаратилган, ЖК 168-моддасида назарда тутилган умумий фирибгарлик таркибининг махсус кўринишидир. 2022 йилда қабул қилинган қонун ўзгартиришлари билан электрон тўлов воситасидан фойдаланиш алоҳида малакаловчи ҳолат сифатида мустаҳкамланиб, жазо чораси 3–5 йилдан 5–8 йилгача озодликдан маҳрум қилишгача кучайтирилди [2].

Асосий муаммоли жиҳатлар. Биринчидан, қонунда “электрон тўлов воситаси” тушунчасининг мустақил жиноят-ҳуқуқий таърифи мавжуд эмас. Иккинчидан, амалдаги норма ижтимоий муҳандислик (алдаш) орқали ва техник йўл (рухсатсиз кириш) орқали содир этилган ҳаракатларни фарқламайди, бу эса исботлаш стратегиясини мураккаблаштиради. Учинчидан, фирибгарликни унга чегарадош таркиблардан — яширинча ўғирликдан (169-модда) ва компьютер жиноятларидан (278-моддалар туркуми) — ажратиш мезонлари амалиётда бир хилда қўлланилмайди: асосий мезон — жабрланувчининг ҳаракатда ихтиёрий (онгли) иштироки борлиги ёки йўқлиги — қонунда очиқ ифодаланмаган.

Хорижий тажриба. Россия Федерацияси Жиноят кодексида электрон тўлов воситалари орқали содир этиладиган фирибгарлик мустақил, ихтисослашган норма (159.3-модда) сифатида ажратилган бўлиб, бу ёндашув статистик ҳисобни аниқлаштириш ва суд амалиётини бир хиллаштиришда самарали натижа бермоқда [3]. Ушбу тажриба Ўзбекистон учун ҳам муқобил йўналиш сифатида баҳоланиши мумкин.

Таклифлар ва хулоса. Электрон тўлов воситалари орқали содир этиладиган фирибгарликка қарши жиноят-ҳуқуқий курашиш самарадорлигини ошириш учун: **1)** “электрон тўлов воситаси” тушунчасининг жиноят-ҳуқуқий таърифини қонунда мустаҳкамлаш; **2)** малакаловчи белгини ижтимоий муҳандислик ва техник усул бўйича фарқлаш; **3)** хорижий тажрибага асосланиб мустақил, ихтисослашган таркиб киритиш имкониятини ўрганиш зарур. Хулоса қилиб айтганда, ушбу жиноят турининг рақамли муҳитга хос ўзига хосликларини инобатга олган ҳолда жиноят-ҳуқуқий нормаларни такомиллаштириш электрон тўлов тизимларининг барқарор ва ишончли ривожланишини таъминлашнинг зарурий шартидир.

Фойдаланилган манбалар

1. Электрон тўлов воситалари орқали содир этилган фирибгарлик ва ўғирлик учун жавобгарликнинг оғирлаштирилиши тўғрисида. Сенат ахборот хизмати, 2022 йил. https://zamin.uz/jamiyat/105736-firibgarlik-va-rilik-uchun-zhazo-oirlashtirilmoda.html

© 2026 International Conference on Artificial Intelligence and Applications . All Rights Reserved.

2. Электрон тўловларда фирибгарлик учун жавобгарлик кучайтирилади. Zamin.uz, 29.08.2022 й. https://zamin.uz/jamiyat/105072-jelektron-tlovlarda-firibgarlik-uchun-zhavobgarlik-kuchajtiriladi.html
3. Разграничение кражи с банковского счёта и мошенничества с использованием электронных средств платежа. https://harant.ru/blog/moshennichestvo/razgranichenie-krazhi-s-bankovskogo-schyota-i-moshennichestva-s-ispolzovaniem-esp/

© 2026 International Conference on Artificial Intelligence and Applications . All Rights Reserved.